

Datoen i dag, 8. mai, er i vår norske kalender avmerket som frigjøringsdag. Det er en betegnelse som antagelig har noe forskjellig budskap til forskjellige mennesker, om den da har noe budskap i det hele tatt.

En rundspørring i en avis for noen år siden skal ha gitt noe varierende resultater, mildest talt. Selv blant personer som var såpass godt opp i årene at de enten selv hadde levet i den første etterkrigstid eller iallfall burde hatt nærkontakt med det avsnittet av vår nyere historie, hersket det en viss uklarhet om hvorfor 8. mai har fått et slikt navn.

Avgjort størst var nok uvitenheten blant de helt unge, men til gjengjeld var fantasirikdommen betydelig. Både 1814 og 1905 ble bragt inn i bildet, og én svarte visst at det var «til minne om at demokratiet ble innført». Det var jo ikke så dumt sagt, forsviddt. Mindre korrekt var forslaget fra en meget ung dame om at det dreiet seg om «kvinnefrigjøringen». Men det hadde jo sitt å fortelle om hvilket tankegods som i dag er lengst fremme i bevisstheten hos mennesker med referanser hovedsakelig fra de siste par tiårenes samfunn.

Det er uten videre klart, og skal ikke her terpes for mye på, at det er en svikt i både skoler og hjem når unge mennesker i våre dagers Norge åpenbart er

Apropos...

KNUT BÖCKMAN

Ikke bare en dato

nokså uvitende om hva som tildro seg i den mest dramatiske femårsperiode vårt land har opplevet i moderne tid. Og de burde uenkelig vite hvilke merkedager som er knyttet til dette tidsavsnittet, da det sto om liv eller død for vår demokratiske styreform og vår nasjonale selvstendighet. (Datoen 9. april har, synes det klarlagt, heller ikke den signaleffekt i ungdommens bevissthet som vi fra de voksne og eldre årsklasser antagelig innbiller oss og tar som selv-sagt.)

I denne forbindelse plikter man å huske at de aller fleste av dem som i dag underviser i skolen, uansett trinn, selv faktisk er etterkrigsprodukter. De har m.a.o. ikke personlig den følelsesmessige tilknytning til krigstiden og dens mer-

kedager som vil gjøre det til en selvfølge å dvele ved disse begivenhetene i undervisningen og i samtaler med elevene.

Så har jeg også hørt følgende tankerekke fremkastet:

Frigjøringen i 1945, fra fem års okkupasjon under et totalitært diktatur, hadde ytterligere implikasjoner og konsekvenser som også tilhører vår moderne politiske historie. Erfaringene fra 1940–45 var den direkte foranledning til en mental omstilling som fikk gamle pasifister til å oppgi sine illusjoner og samle seg om et Norge i militær beredskap og – aller viktigst – som medlem av Atlanterhavspakten og forsvaralliansen NATO. For skolefolk som ofte er flasket opp med kritiske holdninger av 1968-typen, er det neppe

særlig forlokkende å dvele for mye ved vår sviktende beredskap før 1940, eller ved vår nasjonale samstemmighet om «aldri mer 9. april!», i frigjøringsåret 1945 og årene deretter.

Dét får være som det være vil. Men skulle det her være en viss sammenheng, burde begivenhetene i Øst-Europa de siste to-tre årene iallfall ha vært sterke og nærliggende foranledninger til å skue 50 år tilbake i tiden og forstå litt mer av hva som foregikk her i landet under vår egen befrielse fra et undertrykkelsesregime og i den lykkelige som hersket i mai-dagene 1945.

For det var virkelig en slags rus som det nesten ikke er mulig å beskrive for dem som er kommet til senere, har jeg oppdaget. Det utslitte ordtaket om at «det kan ei forklares, det kan blott erfares», har virkelig sin gyldighet i dette tilfellet, selv om det låter banalt.

De av oss som har levd lenge nok til å ha klare erindringer både om 9. april og 8. mai (for mange av oss er forøvrig gårdsdagen, 7. mai, like mye forbundet med frigjøringen, for det var da vi fikk visshet om at marerittet var over), er imidlertid på det rene med at mai-dagene i 1945 ikke bare ble en lyketid som raskt gled over i hverdagen. De nedfelte og så følelser og holdninger som kom til å få bestemmende verdi langt inn i et-

terkrigstiden (noe «Fellesprogrammet» var et velment, men dessverre noe illusorisk vitnesbyrd om).

Men samtidig kan det være grunn til å minne om at 8. mai ikke ble noen lykkes dag for alle våre landsmenn. Og da skal man også være klar over at selv om det også fantes rene opportunist og profitører blant dem som ble dømt for landssvik, var det også adskillige som oppriktig mente at de gjorde det eneste riktige under okkupasjonen, og noen av dem hevder den dag i dag at det var de som var de virkelige patrioter. Det kan vi andre ikke akseptere og har aldri gjort det. Og vi vil mene at når alle nazismens grusomheter senere er blitt avdekket, bør de avstå fra å bestride at de kom i skade for å støtte et system og et regime som var direkte umenneskelig.

Men så skal vi også huske at i den rus som frigjøringen hensatte storparten av det norske folk i, ble det også begått uverdige handlinger, i enkelte tilfeller rene overgrep, mot noen av dem man mente hadde sviktet.

Dét er noe vi heller ikke bør benekte, selv om eksemplene nok var relativt få, og rettsstaten heldigvis tok et skikkelig oppgjør med de styggeste tilfellene. For vi ble ikke bare befridd fra et terrorveldet, men også til et gjenfødt demokrati, med de plikter og idealer det påla oss.

Kanskje er det håp, endog for Bockman?